

Den faciliterende underviser

Anmeldt af Ulla Bergen, Teaching & Learning, Copenhagen Business School

Anmeldelse

Ravn, I. (2023). Den faciliterende underviser. Hans Reitzels Forlag. 241 sider.

Ib Ravn har forfattet en praksisnær og personligt forankret vejledning i at benytte facilitering i undervisningen. Står du indimellem i et undervisningslokale og tænker over, hvordan du klogest tackler situationen, vil du med stor sandsynlighed finde relevante råd her. Du vil også blive opmærksom på, hvor meget – eller lidt – du selv faciliterer, når du underviser. Til at forklare, hvorfor vi mennesker gør noget – eller med andre ord, hvad der skal til for at motivere os, inddrager Ravn selvbestemmelsesteori (Self-Determination Theory, SDT) som teoretisk kontekst. Denne teori påpeger, at der er tre psykologiske kernebehov (autonomi, kompetencer og tilhørsforhold), som må opfyldes, for at der kan skabes trivsel og motivation for læring. Ravn forklarer, hvordan disse behov kan mødes gennem udstrakt facilitering af den enkelte undervisningsgang, og læringen hos deltagerne dermed fremmes. Selvom bogen primært er en værdifuld ressource for den mindre erfarne underviser, vil enhver, som beskæftiger sig med undervisning af studerende og voksne kursister, kunne hente inspiration til refleksion over egen praksis og drage fordel af indsigt i Self-Determination Theory.

Ib Ravn indbyder læseren til en grundig refleksion om, hvordan man i det traditionelle undervisningsformat, det fysiske fremmøde, kan udnytte potentialet i facilitering. Det er bogens centrale ærinde at udfolde, hvordan omhyggelig facilitering af fx plenumdiskussioner kan skabe de betingelser, under hvilke den lærende giver læringsprocessen sin fulde opmærksomhed. Nøgleforskellen på undervisning og facilitering er, at undervisning fokuserer på pensum og indebærer direkte levering af indhold fra underviser til studerende, mens facilitering fokuserer på at lede gruppeinteraktioner og fremme læring gennem deltagerinvolvering, refleksion og dialog. I den faciliterende tilgang påtager underviseren sig altså rollen som kompetent og imødekommende vejleder, en 'guide on the side', frem for at indtage rollen som ekspert, en 'sage on the stage'. Det er vigtigt at bemærke, at det ikke handler om at vælge én rolle frem for den anden, men derimod om at kunne navigere mellem begge roller alt efter undervisningssituationens dynamik og krav.

Bogens indledning, sammen med det afsluttende kapitel, udgør gennem selvbestemmelsesteorien (Self-determination Theory/SDT) en teoretisk ramme, eller som Ravn selv beskriver det: en klangbund, der tjener som fundamentet for faciliterende undervisning. I bogens øvrige kapitler, bevæger vi os indimellem så tæt på praksis, som man nok kan komme i en bog. Det afspejles tydeligt i titlerne: "Underviseren som indholdsleverandør og facilitator", "At åbne ballet", "At styre forsamlingen", "At holde oplæg", "Involverende læringsprocesser", "Genopliv gruppearbejdet", "At introducere en læringsproces", "Drejebogen" og "At facilitere det sociale rum". I de enkelte kapitler finder man afsnit som fx "Skab relationer straks", "Bemærk energien i lokalet", "Når de meget-talende kommer på", "Styrkebrusebade", "Pauserne". Et afsnit som "Hvordan taler facilitator" siger meget om, hvor omhyggeligt og eksemplarisk, der går til værk. Ravn drøfter mange af de udfordrende situationer, som

facilitatorer kan støde på, og han deler sin omfattende erfaring og sin velpakkede værktøjskasse uden at give indtryk af, at facilitering nødvendigvis er ukompliceret. Bogen anerkender ofte, at der kan eksistere flere relevante handlingsmuligheder, når man som faciliterende underviser står overfor beslutninger i undervisningssituationen. De mange refleksioner og betragtninger i bogen gør den til en guide, der kalder på læserens egne overvejelser. Nogle af bogens dilemmaer kan synes små, men ikke uinteressante, eksempelvis hvorvidt tibetanske bedeklokker er velegnede til at skabe opmærksomhed og fællesskab.

Andre emner hører til blandt de større udfordringer i undervisningslokalet: Hvordan får man den enkelte såvel som gruppen til at bevæge sig ind i 'læringsrummet' og deltage? Hvad er afgørende for, at den lærende oplever motivation? I sine svar på disse spørgsmål trækker Ravn på Self-Determination Theory, SDT, som psykologerne Richard Ryan og Edward Deci formulerede i 1970'erne og 80'erne. Ifølge teorien er det afgørende for at fremme motivation, at de tre psykologiske grundbehov, autonomi, kompetence og tilhørsforhold, tilfredsstilles. Når det lykkes, er mennesker mere tilbøjelige til at engagere sig i aktiviteter for deres egen skyld og drives af en intrinsisk og indre motivation. SDT præsenterer motivation på et kontinuum, hvor mangel på motivation og intrinsisk motivation befinder sig i hver sin ende med forskellige grader af ekstrinsisk og ydre motivation ind imellem. Teorien forklarer, at når en person bevæger sig fra en situation med høj ekstern kontrol og pression mod en med lavere pres, begynder en gradvis internalisering af motivationen. Det skaber en følelse af ejerskab til opgaven eller aktiviteten. Det er et afgørende argument inden for selvbestemmelsesteori, at mennesket ikke har behov for stimulation i form af ydre pres incitamenter og kontrolmekanismer for at motiveres. Tværtimod hævder teorien, at sådanne eksterne faktorer faktisk kan underminere den naturlige lyst til at lære og udforske. Deci formulerer teoriens essens således: "Det gode spørgsmål er ikke 'Hvordan kan man motivere andre mennesker?', men snarere: 'Hvordan kan man skabe de betingelser, under hvilke mennesker vil motivere sig selv?'".

Ravns bud er, at man som underviser kan bringe selvbestemmelsesteori i spil og dække de dybere psykologiske behov hos deltagerne gennem velovervejede facilitering. Behovet for autonomi kan forstås som et behov for ejerskab og autenticitet og kan fx komme til udtryk i undervisningen ved, at den lærende får mulighed for dele eget perspektiv og erfaringer i plenum eller små grupper og på den måde etablere en forbindelse til pensum. Behovet for kompetence kan dækkes gennem støttende undervisning, som bekræfter den lærende i, at han eller hun er på vej mod mestring. Behovet for tilhørsforhold kan mødes ved at anerkende, at læringsrummet har en social dimension. Heri indgår også en interesse for deltagerne, deres tilstedeværelse, deres interesser og deres aktive engagement i fællesskabet. Ravns bestræbelse på at sammentænke de tre psykologiske grundbehov i SDT med faciliterende praksis er meningsgivende og harmonerer med velkendte pædagogiske koncepter som fx skabelse af engagement, stilladsering, aktiverende undervisning og påvirkningen af følelser i relation til motivationen til at lære. Det betyder noget, at deltagerne får mulighed for at udtrykke sig, modtager støtte til at forstå svært stof og føler sig som en del af en læringsproces.

Det er bemærkelsesværdigt, at Ib Ravn ikke inddrager den teknologiske revolution inden for undervisning, der i særdeleshed har udviklet nye pædagogiske og didaktiske muligheder inden for det seneste årti og er blevet implementeret på adskillige uddannelsesinstitutioner. Som eksempel kan nævnes digitale afstemningsværktøjer, der er velegnede til at give en stemme til flere studerende i fremmødeundervisningen, og ikke blot til de mest talende. Ligeledes har korte videoforelæsninger med efterfølgende formative quizspørgsmål til formål at støtte forståelsen af komplekst pensum. Virtuelle møder via platforme som Teams eller Zoom gør det eksempelvis lettere for alle at kommunikere, deltage i studiegrupper og dermed føle sig en del af et studiemiljø. Det er dog interessant at notere, at bogen heller ikke behandler de ikke-teknologiske hjælpemidler såsom tavle,

flipover, kridt og tuscher, som kan benyttes til grafisk facilitering. Disse værktøjer har potentiale til at hjælpe facilitatoren med at styre diskussioner, opsummere indhold og skabe visuel repræsentation af ideer og input fra deltagerne. I "Den faciliterende underviser" er hovedfokus rettet mod ansigt-til-ansigt-dialogen mellem facilitator og deltagerne, og dermed udelukkes diskussionen om digitale og analoge hjælpemidler, der kan berige undervisningens didaktiske værktøjskasse.

Ravn anvender generelt betegnelsen 'deltagere' om både studerende og voksne kursister i sin bog, selvom der indimellem refereres specifikt til den ene eller den anden gruppe. Dette skaber en vis udfordring, da det overser de forskellige præmisser, der gælder for undervisning af disse to forskellige kategorier af deltagere. I bogen vejledes underviseren til at påtage sig rollen som facilitator fra begyndelsen til slutningen af undervisningen. Dette indebærer at være klar til uformel dialog, så snart deltagerne er til stede, omhyggeligt styre alle aspekter af undervisningen mellem indholdsoplæg og aktiviteter, fastholde fokus på deltagernes perspektiver og fortsætte med at være tilgængelig, også efter undervisningens afslutning. Denne tilgang er især relevant for voksne kursister, der sætter pris på at have en opmærksom facilitator, der aktivt er interesseret i deres erfaringsbaggrund. Studerende ønsker naturligvis også veltilrettelagt undervisning, men vil på den anden side generelt forvente, at underviseren indtager en mere ekspertorienteret rolle og desuden sørger for at formidle stoffet på en måde, de kan relatere til. Studerende ville formodentlig også undre sig, hvis underviseren, som bogen foreslår, tilbød at gå med i kantinen og spise frokost og der fortsatte med at facilitere med henblik på, at de skulle skabe netværk. Ligeledes er der en betydelig forskel på den livs- og erhvervs erfaring, som kursister og studerende bringer med sig ind i undervisningslokalet og kan sætte på spil i undervisningen. På kursushold kan facilitator fokusere på at styre diskussioner i plenum, sådan som bogen udførligt beskriver. Med studerende kan det derimod handle om, hvad man stiller op, når færre end forventet er til stede, og et mindretal har forberedt sig og er klar til at deltage. Hvordan faciliterer man da effektivt?

Den faciliterende underviser præsenterer en lettilgængelig og sjælden mulighed for at dykke dybt ned i de elementer, der vedrører fremmødeundervisningen og for at drage værdifulde indsigter fra en erfaren kollega. Du vil muligvis blive overrasket over, i hvor høj grad man kan facilitere, og du vil få inspiration til at overveje, hvilket niveau der passer bedst til din undervisning og målgruppe.

Selvom selvbestemmelsesteorien primært fungerer som en kontekstuel ramme, der delvist falder i baggrunden i de praksisorienterede kapitler, tilbyder bogen en relevant introduktion til teorien. At forstå teoriens beskrivelse af forholdet mellem ekstern og intern psykologisk motivation kan være af betydelig værdi for undervisere.

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den.

Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med "god skik"
- Der må kun citeres "i det omfang, som betinges af formålet"
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives iht. ovenstående bibliografiske oplysninger

© Copyright

DUT og artiklens forfatter

Udgivet af

Dansk Universitetspædagogisk Netværk